
ВЛИЯНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

Рая Бисерова Драгоева¹,

¹Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България

E-mail: 1raya_dragoeva@abv.bg

Резюме: Образованието е ключова област в обществения живот, чиято функция е да осигурява висококвалифициран човешки капитал. Развитието на сферата образование е непосредствено свързано с финансирането на разходите за обучение, изследвания и иновации. Разпространението на епидемията от COVID-19 постави множество въпроси пред държавното управление на страните и наложи търсене на рационални решения, с които се цели бързо и ефективно преодоляване на социалните и икономическите проблеми. Една от областите със стратегическо значение за по-лекото преодоляване на последиците от пандемията е образованието. То е важна част от социалната сфера, в която се осъществява получаването на възпитание, обучение и придобиване на знания, умения¹.

Ключови думи: образование, БВП, разходи за образование, НИРД, финансиране.

Тази статия се **цитира**, както следва: **Драгоева, Р. (2022).** Влияние на разходите за образование върху икономическия растеж. Народно-стопански архив, (1), с. 59-72.

URL: nsarhiv.uni-svishtov.bg

JEL: H41, I21

* * *

¹ Заб. Тази разработка е отличена в годишния конкурс „Млад икономист – 2021“ на тема: „Какви са поуците за икономиката и образованието от пандемията COVID-19?“, организиран от Съюза на икономистите в България.

Въведение

Глобализацията и динамично развиващите се информационни и комуникационни технологии водят до значителни промени в бизнес средите, респективно – в пазара на труда и изискванията към квалификацията, придобитите знания и умения от студентите във висшите училища. Още през март 2020 г. с обявяването на световната пандемия от COVID-19 и последващите ограничения за спиране разпространението на вируса (Проданов & Станимиров, 2020) на училищата и университетите им се наложи, бързо да се адаптират към възникналата ситуацията, която всъщност се оказва катализатор на тези процеси и даде силен тласък на четвъртата индустриална революция – дигитализацията. Това повиши необходимостта от непрекъснато развитие на дигиталните компетентности както на работещите в компаниите и в публичния сектор, така и в процеса на обучение на учениците и студентите. Във връзка с това обект в настоящото изследване е сферата на образование и по-конкретно висшето образование. Проблемната област на изследване са разходите за образование и трансферите на държавния бюджет към висшите училища като фактор за икономически растеж. На тази основа целта на настоящото изследване е да установи, че независимо от форсмажорния характер на пандемията COVID-19 дългосрочният растеж на икономиката (като генератор на БВП) и нарастването на дела на разходите за образование в БВП (като генератор на компетенции за работната сила и пряк бенефициент на бюджетни разходи) са фактори за успешно секторно приспособяване и преодоляване на последиците от пандемията. В конкретния за България случай е особено важно да се подчертае, че стратегическото многогодишно партньорство на МОН с Microsoft, развитието на технологията за дистанционно обучение в системата на висшето образование с новата й регулаторна рамка от 2021 г. (МОН, 2021) и значителните публични и частни инвестиции във високоскоростна мрежева инфраструктура и Интернет свързаност направиха възможно приспособяването на образователната система от присъствено в онлайн обучение за много кратък период. Всичко това е логична функция на консервативна правителствена политика (Захариев & Димитров, 2015) в областта на публичните финанси (Петев, 2021), натрупване на резерви за обезпечаване на правителствени мерки и дерогация на фискални ограничения в рамките на ЕС, довело до ефективна подкрепа за образованието, икономиката и социалната сфера в кризисна среда.

1. Анализ на разходите за образование и трансферите от държавния бюджет към ДВУ

В условията на тази глобална и безпрецедентна криза все по-ясно се очертава и увеличава ролята на държавата като активен участник и регулатор в икономиката. Фискалната политика, определена основно от данъците и разходите в икономиката, е един от ключовите инструменти за намеса на държавата. В този ред на мисли може да се каже, че разходите на една държава са важен елемент, който оказва въздействие върху икономическата активност. Разходите на държавите, изразяващи се под формата на мерки за възстановяване, а също така и осезаемият спад на икономическата активност през изминалата година се оказаха голямо предизвикателство за правителствата и поддържането на тяхната фискална устойчивост (Zahariev, Radulova, Aleksandrova, & Petrova, 2021).

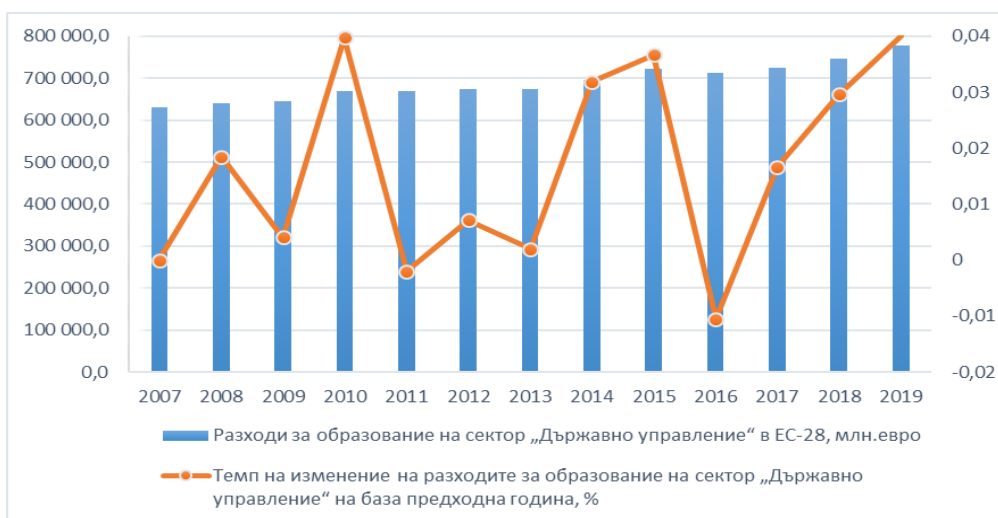
Нарастването на разходите в областта на образованието са предпоставка за просперитета на една страна. Когато относителният дял на публичните разходи за посочената сфера, изчислен като процентно отношение към БВП, се увеличава, това е гаранция за подобряване благосъстоянието на една държава. Друг основен показател в тази насока са разходите, свързани с научните изследвания. Те са предпоставка за подобряването на човешкия капитал в една страна и осигуряват значително предимство като средство за решаване на глобалните макроикономически предизвикателства (Филипова, 2013).

Напредъкът на технологичните процеси в световен мащаб, през последните години, е също един от факторите, които водят до насърчаване на инвестициите в човешки капитал и в частност в образование. Разходите за образование са важен индикатор за развитието както на обществото, така и на самата държава. Динамиката им показва тенденцията, която се наблюдава при разходване на средствата от страна на държавата.

На Фигура 1 е представено изменението на разходите за образование на сектор „Държавно управление“ в рамките на ЕС, за периода 2007–2019 г. За разглеждания период общата стойност на разходите се е увеличила с около 23% или с около 150 млн. евро. С изключение на 2011 и 2016 г. за останалите години изменението на разходите за образование е в посока увеличение. Относно темпа на изменение на публичните разходи за образование, те са с тенденция към нарастване. Въпреки по-ниския темп на растеж, устойчивата тенденция към повишаване на публичните разходи довежда и до увеличаване на дела им в брутният вътрешен продукт на Общността.² Това означава, че голяма част от БВП се разпределя за

² По данни на Евростат www.bit.ly/3vrvaDG

инвестиции в човешки капитал и други дейности, непосредствено свързани с образованието. Равнището на публичните разходи спрямо стойността на БВП е около 5%, а спрямо общия размер на разходите в сектор „Държавно управление“ – около 10%.³

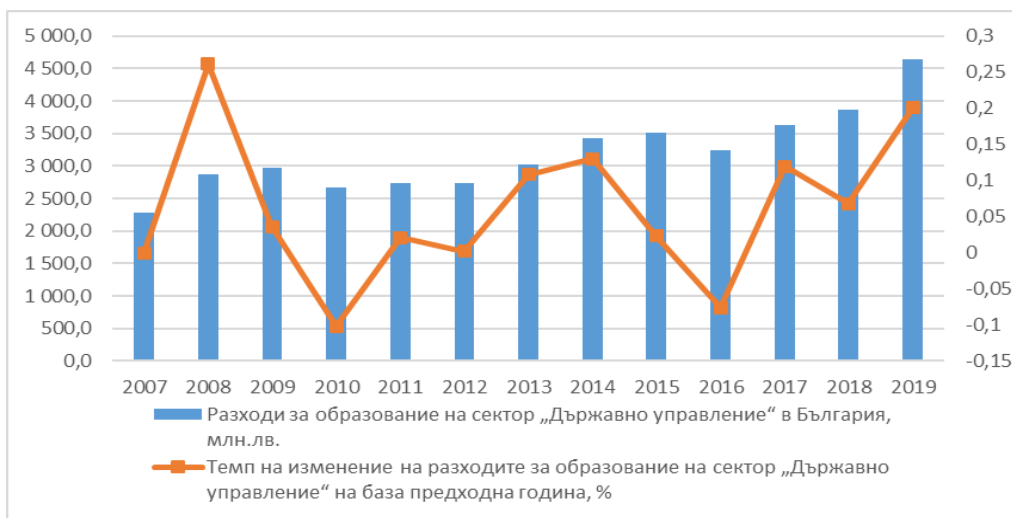
Източник: Евростат и собствени изчисления.

Фигура 1. Разходи за образование на сектор „Държавно управление“ в ЕС за периода 2007–2019 година

Чрез Фигура 2 се представя изменението на разходите за образование на сектор „Държавно управление“ в България за периода 2007–2019 г. В първите години след кризата е отчетено намаление на разходите, като през 2010 г. темпът на изменение е отрицателен.

След този период е налице повишение на разходите за образование, като през 2015 г. отново намаляват, а през 2016 г. се наблюдава отрицателен темп на изменение. Към края на разглеждания период тенденцията е към повишаване стойността на разходите. Образованието е дългосрочна инвестиция с по-продължителна възвръщаемост във времето. Логично всички модели и политики, свързани с икономиката, неминуемо се фокусират и засягат основния измерител на нейната активност – БВП (Захариев, 2018). С оглед на това и за да се открият по-ясно тенденцията на разходите и техния ефект върху макроикономическите показатели, се изследва връзката между темповете на изменение на разходите за образование и БВП на България.

³ По данни на Евростат www.bit.ly/3aMoM1J

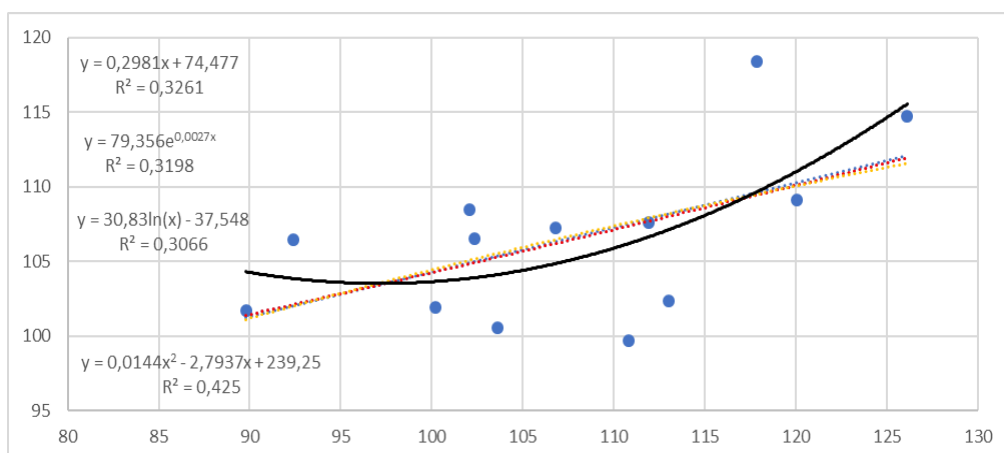
Източник: Евростат и собствени изчисления.

Фигура 2. Разходи за образование на сектор „Държавно управление“ в България за периода 2007–2019 година

Връзката между разходите за образование и БВП (с цел постигане на по-коректни резултати са използвани данни за реалния БВП на България) е показана чрез коефициента на корелация. Неговата стойност за изследвания период $+0,57$. Тази положителна величина доказва право-пропорционалната връзка между фактора и резултата, т.е. с увеличаването на разходите за образование се наблюдава и увеличаване на БВП.

След изчисляването на коефициента на корелация се прилага и регресионният анализ. От Фигура 3 става ясно, че по-значими резултати се получават чрез използването на полиномен регресионен модел. Установява се, че стойностите не са статистически значими, т.е. разходите за образование не оказват така изразено влияние върху реалния БВП. След това се прилага линейният метод на регресионен анализ. Получените резултати са представени в Таблица 1.

За коефициента на корелация отново получаваме стойност $+0,57$, което показва положителната връзка между двете величини. Коефициентът на детерминация R^2 е $0,32$ и показва, че 32% е влиянието на разходите за образование върху БВП на страната, а останалите проценти до 100 се дължат на други фактори, които не са включени в модела. Стойността на параметъра X е $0,29$. Това означава, че увеличаването на фактор X с една единица води до увеличаване на резултативния признак с $0,29$ единици. Коефициентът е статистически значим при ниво на значимост $0,05$ ($P\text{-value} = 0,04 < 0,05$).

Фигура 3. Модели на регресионен анализ

Така конструираният модел на регресионна зависимост показва наличието на положително влияние на динамиката в разходите за образование върху динамиката на икономическия растеж, представен от основния макроикономически показател – БВП на България.

Основната област в обществения и икономическия живот, посредством която се осигурява висококвалифициран човешки капитал е висшето образование. България също ще има нужда от висококвалифицирани кадри, които да умеят да разработват технологии на съвременни равнища, да намират ефективни решения и да отговарят на нуждите на бизнеса. Качеството на работната сила е ключово условие за увеличаване на конкурентоспособността на предприятията, а оттам и на икономиката като цяло. Поради тези причини висшето образование има ключова роля в създаването на високообразовани и квалифицирани специалисти.

Отговорността за прогреса на българското висше образование е на държавните институции и ръководствата на висшите училища. Тяхната основна задача е да подготвят университетите да отговорят на съвременните предизвикателства, свързани с получаването на качествено висше образование, както и да поддържат високо ниво на изследвания, иновации и етични стандарти (Овчаров, 2001). Затова е необходимо, те да бъдат осигурени с достатъчно финансов ресурс, насочен към устойчиво развитие и добри резултати.

В Стратегията за развитие на висшето образование в България за периода 2014–2020 г. (МОН, 2015) са определени приоритетни насоки и належащи мерки за ускорена модернизация и интернационализация на българското висше образование.

Таблица 1

Регресионен модел на зависимостта между разходите за образование и реалния БВП на България

SUMMARY OUTPUT

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0.57107
R Square	0.32612
Adjusted R Square	0.26486
Standard Error	4.72524
Observations	13

ANOVA

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	1	118.86047	118.86047	5.32342	0.0415
Residual	11	245.60641	22.32786		
Total	12	364.46687			

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	74.47722	13.94423	5.34108	0.00024	43.78617	105.16830
X Variable 1	0.29810	0.12920	2.30725	0.04150	0.01373	0.58246

Една от заложените цели в Стратегията за развитие на висшето образование е свързана с повишаване на неговото качество. Това всъщност показва неоспоримата връзка между качеството на образование и разходите за него. В Таблица 2 са представени в абсолютна стойност разходите за висше образование в България – публични и частни, както и техния процент спрямо БВП на страната.

Таблица 2

Разходи за образование в България

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Публични и частни разходи за образование (хил.лв.)	2 609 507	3 327 083	3 389 976	3 103 888	3 206 265	3 200 843	3 472 828	3 759 602	3 704 137	3 838 787	4 282 069
Публични и частни разходи за висше образование (хил. лв)	806 322	1 050 418	1 148 202	921 491	988 693	993 766	1 066 602	1 218 261	1 200 020	1 205 264	1 417 553
Дял на разходите за ВО от общо разходите за образование	30,90%	31,60%	33,90%	29,70%	30,80%	31,00%	30,70%	32,40%	32,40%	31,40%	33,10%
БВП (млн. лв.)	63 455	72 790	73 181	74 434	80 714	82 239	81 955	83 885	89 362	95 131	102 345
Дял на публичните и частните разходи за висше от БВП	1,30%	1,40%	1,60%	1,20%	1,20%	1,20%	1,30%	1,50%	1,40%	1,30%	1,38%

Източник: Информационна система „Инфостат“ на НСИ и собствени изчисления.

За разглеждания период 2007–2017 г. се наблюдава постепенно нарастване на разходите за образование. В абсолютна стойност разходите за висше образование също се покачват плавно. След кризата 2008–2009 г. е отчетен лек спад на стойността на разходите както в общата сума на разходите за образование, така и на тези за висше образование. Относителният дял на разходите за висше образование в общата сума на разходите през разглеждания период е почти постоянен и в граници между 30–33%. Относителният дял на публичните и частните разходи за висше образование спрямо БВП също е относително постоянен – средно около 1,3%. Най-нисък дял е отчетен през периода 2010–2012 г. – 1,2%, а най-висок през 2009 г. – 1,6%.

В Таблица 3 е представено изменението на трансферите на държавния бюджет към бюджета на висшите училища. За периода 2007–2019 г. успоредно с повишаване общата стойност на разходите и трансферите в държавния бюджет нарастват и трансферите към държавните висши училища. Тук отново се отчита лек спад след периода 2008–2009 г. и след това тенденцията е към увеличаване на трансферите за висшите училища. Техният относителен дял спрямо общите разходи и трансфери на държавния бюджет за анализирания период е почти постоянен – около 2%.

За да оценим нивото на финансиране на висшите училища в България, е уместно да направим съпоставка с останалите държави – членки на Европейския съюз. По данни на „Евростат“⁴ (данните са към 2017 г.) публичните разходи за висше образование в рамките на ЕС спрямо БВП през 2017 г. се равняват на 1,18%. За този период за България разходите за образователните институции от мрежата на висшето образование са 0,81% от БВП. Това донякъде може да се отчете като положително, тъй като отново по данни на „Евростат“ към 2015 г. публичните разходи за висше образование в ЕС са се равнявали на 1,23% спрямо БВП, а за България са били едва 0,65%, което е почти два пъти по-малко от средното равнище на Европейския съюз.

Таблица 3

Трансфери от държавния бюджет към ДВУ

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Общо разходи и трансфери в ДБ (млн. лв.)	13 772,60	16 346,60	19 534,30	17 879,00	17 425,30	17 690,20	18 298,00	19 694,20	19 493,40	21 401,40	21 803,60	23 005,40	24 810,50
Трансфери към ДВУ (млн. лв.)	281,9	346,7	420,3	384,5	333,0	345,2	376,0	375,7	410,2	407,4	419,9	440,7	485,3
Относителен дял на трансферите към ДВУ	2,05%	2,12%	2,15%	2,15%	1,91%	1,95%	2,06%	1,91%	2,10%	1,90%	1,93%	1,92%	1,96%

Източник: Министерство на финансите и собствени изчисления.

⁴ www.bit.ly/3хуАсjр, последно посещение 19.04.2021г.

Освен преките трансфери от държавния бюджет към бюджета на висшите училища има отделни фондове за научни изследвания, които предоставят възможност да се използват средствата по тях. Това става чрез участие в инфраструктурни проекти, свързани основно със създаването на софтуерни обновления и внедряване на иновативни техники, които се явяват именно лоста за дигитализиране на образованието.

Акцентът се поставя върху финансирането и практическата реализация на научноизследователската и развойна дейност (НИРД), а също така и до популяризиране и комерсиализиране на резултатите от научните изследвания. Резултатите от научноизследователската дейност на висшите училища са фактор, чрез който се създават конкурентни предимства и иновациите се превръщат в двигател за икономически растеж (Димитрова & Дакова, 2021). НИРД дава възможност за създаване на подкрепа между науката и бизнеса. Това може да бъде разгледано като процес, при който от едната страна е науката, изпълняваща ролята на създател на знания и иновации, а от другата е бизнесът, който се явява техен потребител. Освен за формиране на човешки капитал университетите са важен фактор и за създаването и приложението на знание, като затова се използва реализирането на научните продукти и иновациите в икономиката. Това от своя страна влияе положително върху иновационната активност и икономическия растеж на една икономика и дава възможност за повишаване на конкурентоспособността ѝ (Димитрова, 2020).

Научноизследователската и развойна дейност се финансира от държавния бюджет, бизнеса, други национални източници и от чужбина. Таблица 4 представя източниците и разходите за финансиране на НИРД към висшето образование за периода 2007–2019 г.

Таблица 4

Структура на разходите за НИРД във висшето образование по източници на финансиране (в хил. лв.)

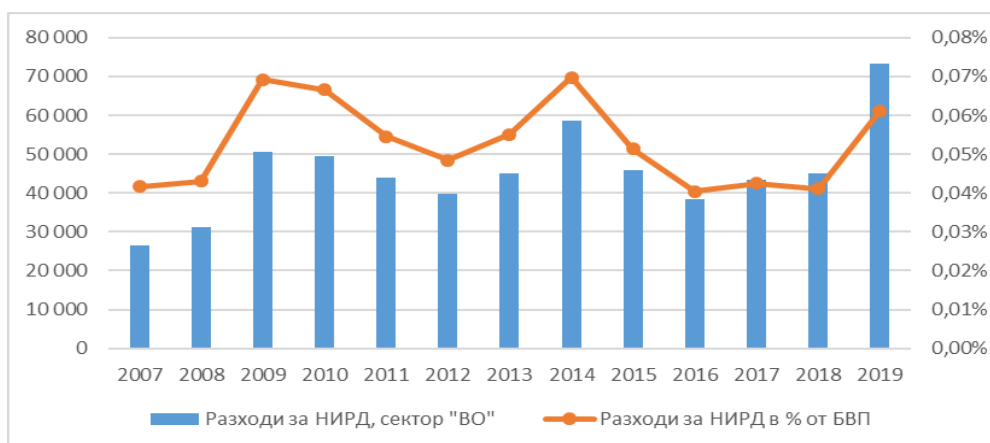
Източници на финансиране	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Предприятия	5 167	5 472	11 075	8 231	7 018	7 822	5 997	8 417	10 447	8 271	9 567	8 693	9 187
Държавен сектор	10 318	14 652	25 910	28 417	26 343	19 108	26 359	26 584	19 371	16 399	17 571	17 623	27 934
Висше образование	2 350	1 117	..	1 688	292	736	247	626
Нетърговски организации	181	180	..	176	497	193	536	218
Чужбина	8 372	9 873	10 899	11 034	9 846	12 007	12 218	23 363	15 550	13 359	16 008	18 042	35 329

Източник: Информационна система „Инфостат“ на НСИ.

Финансирането от сектор „Предприятия“ средно е около 8 100 хил. лв. за периода 2007–2019 г. В началото на изследвания период най-голям

е делът на средствата от държавния сектор. В периода след 2008 г. се наблюдава увеличение на разходите от този сектор и той запазва най-голям дял спрямо останали източници до 2017 г. Секторите „Висше образование“ и „Нетърговски организации“ заемат най-малък дял по отношение на финансирането на разходите за НИРД. През 2009 г. и в периода от 2013 до 2017 г. липсва финансиране от тези сектори. За анализирания период сектор „Чужбина“ предоставя голяма част от средствата за осъществяване на НИРД. През 2018 и 2019 г. най-голям дял от финансирането на разходите за НИРД се пада на този сектор.

Тенденцията на разходите за НИРД в сектор „Висше образование“ за периода 2007–2019 г. като цяло е в посока увеличение. В периода след кризата 2008–2009 г. е отчетено намаление, но постепенно разходите за НИРД се увеличават. През 2019 г. е отчетено най-голямото увеличение, което е почти три пъти спрямо разходите в началото на изследвания период. Една от причините за това нарастване е провеждането на държавна политика, с която се цели стимулиране на НИРД, като заедно с това са увеличени и възможностите за финансиране. Въпреки нарастването на разходите техният процент спрямо стойността на БВП за периода 2007–2019 г. поддържа много ниски стойности под 1%. Тези стойности са все още под равнището, заложено от ЕС – 3%⁵, както и от заложената цел в Националната програма за реформи – 1,5%. Една от причините за ниската инвестиционна активност може да е недостатъчната връзка между науката и бизнеса. Данните са представени във Фигура 4.

Източник: Информационна система „Инфостат“ на НСИ и собствени изчисления.

Фигура 4. Разходи за НИРД в сектор „Висше образование“

⁵ Заб. В одобрената през 2010 г. Стратегията на ЕС „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж една от приоритетните цели е, инвестициите в научноизследователска и развойна дейност (НИРД) да са в размер на 3 % от БВП на ЕС.

Получените резултати са основание за формулирането на следните изводи:

- за периода 2007–2019 г. в изменението на разходите за образование на ниво ЕС не се наблюдават съществени изменения, тенденцията е към тяхното повишаване, което води и до повишаване на БВП. В периода след кризата през 2008 г. разходите за образование в България за периода 2007–2019 г. намаляват. През 2010 и 2016 г. са отчетени отрицателни стойности. В края на изследвания период стойността на разходите се е увеличила два пъти спрямо началото на периода;
- направеният чрез корелация и регресия анализ за връзката между разходите за образование и БВП показва умерена взаимозависимост;
- публичните и частните разходи за висше образование за изследвания период се покачват плавно, а относителният им дял спрямо БВП за страната е постоянен около 1,3%;
- трансферите на държавния бюджет към бюджета на висшите училища се увеличават, като през 2019 г. са почти два пъти повече спрямо 2007 г. Относителният им дял спрямо общите разходи и трансфери на държавния бюджет е около 2%;
- най-голям дял разходи за НИРД, по източници на финансиране, се пада на „Държавния сектор“ и сектор „Чужбина“;
- въпреки увеличаването на разходите за НИРД в сектор „висше образование“ за периода 2007–2019 г. техният процент спрямо БВП поддържа стойности по-ниски от заложеното равнище на европейско и национално ниво.

2. Европейско финансиране на образованието в България

Направеният анализ показва, че висшето образование в България изпитва нужда от допълнителна финансова подкрепа. Освен наличните ресурси на национално ниво е необходимо да се потърсят други източници на външно финансиране. След присъединяването на България към ЕС основен източник на средства са европейските фондове и програми.

Висшите училища на държавите – членки на ЕС могат да получат подкрепа за реализирането на проекти по линията на оперативните програми, съфинансирани от два от фондовете на Европейските структурни и инвестиционни фондове – Европейския фонд за регионално развитие и Европейският социален фонд. По-тясната връзка с бизнеса също се явява допълнителен източник на приходи. Освен това предоставя възможност за по-тесен обмен между теорията и практиката и по този начин обучението на студентите е максимално близко до действителната практическа среда.

Като член на ЕС, България се придържа към официалните европейски рамки, включително и тези, свързани с развитието на висшето образование. Една от тези рамки е Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“). Тя предоставя възможности за изграждане на добри практики в областта на образователната политика и обмен на знания и практики между държавите – членки. В нея се подчертава, че акцентът в програмата е необходимост от подходящо финансиране на образователните системи с цел осигуряване на тяхната адаптивност към изменящата се среда (Европейска комисия, 2020).

Създалата се световна пандемична обстановка през 2020 г. наруши и промени нормалния живот на хората в цял свят, в т.ч. и в академичните среди. Това промени целите на ЕС, които бяха променени в нови и виртуални. Благодарение на наличния до момента дигитален инструментариум, използван в образованието, връзката между преподаватели и обучаеми не беше прекъсната напълно. Пандемията доведе до преосмисляне на приоритетите и даде тласък на дигитализацията в сферата на образованието.

Във връзка с това Европейската комисия прие стратегии за насърчаване, подкрепа и дигитално развитие на висшето образование. Програмите, свързани с електронното обучение, са: Програма в областта на цифровите технологии за Европа (Digital Agenda for Europe), План за действие в областта на цифровото образование 2021–2027 г. (Digital Education Action Plan 2021–2027), Европейската програма за умения за постигане на устойчива конкурентоспособност, социална справедливост и издръжливост (European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience) и Европейско образователно пространство до 2025 г. (European Education Area by 2025).

На национално ниво са приети Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021–2030), Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2021–2030 г. (Terziev, 2020) и Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 – 2030 година, както и Наредба за държавните изисквания за организиране на дистанционно обучение във висшето образование, влязла в сила от 1 септември 2021 г. (Zahariev, Ivanova, Angelov, & Zaharieva, 2021).

Всички посочени стратегически документи са логично продължение на устойчива политика от страна на Европейската комисия и българското правителство за подкрепа на дигиталната компетентност и цифровизацията на икономиката. Те осигуряват, дори и в условия на пандемична социална дистанция, възможност за продължаване на учебния процес

(чрез онлайн обучение) и трудовата активност (чрез работа в режим home office и teleworking).

Заклучение

COVID кризата засегна всички сфери в икономиката, включително и образованието. Несъмнено тя ускори процеса на дигитализация, което доведе до коренна промяна в образователния процес. Необходимо бе за изключително кратко време студентите и преподавателите да преминат към дистанционно обучение и възможно най-бързо да се адаптират към промяната. Направеният анализ за разходите за образование показва положителната корелационна връзка между тях и БВП на страната. Въпреки че разходите за висше образование на национално ниво не са на достатъчно ниво, то поуците от пандемичната криза само потвърждават, че позитивната тенденция следва да бъде ресурсно подкрепена, вкл. и чрез допълнително финансиране с възможен източник като пълноправен член на ЕС, от европейските фондове и програми, както и чрез широко дебатирания национален план⁶ за устойчивост и възстановяване.

Използвани източници

- Terziev, V. (2020). *New strategy for higher education for 2021-2030 in Bulgaria and challenges for its implementation*. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/345437242>
- Zahariev, A., Ivanova, P., Angelov, A., & Zaharieva, G. (2021). *Evolution in the regulatory framework for distance learning in a pandemic environment - the experience of Bulgaria*. Retrieved from <https://doi.org/10.18769/ijasos.969402>
- Zahariev, A., Radulova, A., Aleksandrova, A., & Petrova, M. (2021). Fiscal sustainability and fiscal risk in the EU: forecasts and challenges in terms of COVID-19. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(3), 618-632.
- Димитрова, Г. (2020). *НИРД като фактор за конкурентоспособността на висшите училища*. Изтеглено на 19 April 2021 г. от <https://www.researchgate.net/publication/348648980>
- Димитрова, Г., & Дакова, М. (January 2021 г.). *НИРД - профил на изследователя и публикационна активност на висшите училища*. Извлечено от <https://www.researchgate.net/publication/348649238>

⁶ Вж. <https://www.nextgeneration.bg/>

- Европейска комисия. (2020). *Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“)*. Retrieved April 21, 2021, from https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_bg
- Захариев, А. (2018). Финансовата система и БВП на България за периода на членство в ЕС (2007-2017 г.). *Възможности за развитие на бизнеса - икономически, управленски и социални измерения: Международ. науч.-практ. конфер., Свищов, 30 ноември 2018 г., Т 1*, 327-343.
- Захариев, А., & Димитров, Д. (2015). За ефективната фискална политика в отворената икономика на ЕС. *Годишник, СА "Д. А. Ценов"*, 68(1), 7-44. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/298833162>
- МОН. (2015). *Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020г.* Retrieved from https://www.mon.bg/upload/6537/STRATEGY_MS_29_09_2014.pdf
- МОН. (2021). *Наредба за държавните изисквания за организиране на на дистанционна форма на обучение във висшите училища.* Извлечено от https://www.mon.bg/upload/25604/nrdb-distancionno-VU_160321.pdf
- Овчаров, М. (2001). Подборен анализ на правилника на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ относно допустителство на корупцията в академичните среди. *Корупцията – традиционни и съвременни измерения*. В.Търново: Фабер.
- Петев, Б. (2021). Икономическата сигурност, фактор за национална сигурност. (Б. БСУ, Ed.) *Бизнес посоки*(1), 69-73.
- Проданов, С., & Станимиров, С. (2020). Развитие на българския застрахователен пазар – кризисни предизвикателства на десетилетието. *Народно стопански архив*, (2), 15-32. Извлечено от www2.unisvishtov.bg/NSArhiv
- Филипова, К. (2013). *Публични разходи и икономически растеж*. Изтеглено на 10 April 2021 г. от https://www.researchgate.net/publication/259384211_Publicni_razhodi_i_ikonomiceski_rastez

Рая Бисерова Драгоева е редовен докторант в катедра „Финанси и кредит“, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България. Научни интереси: банков мениджмънт, банков анализ, оценка на банковата дейност.

ORCID ID: 0000-0003-0590-7288

ISSN 0323-9004

НародноСТОПАНСКИ архив

Свищов, година LXXV, книга 1 - 2022

Покритие на България с местни инициативни групи – териториален анализ

Финансовата грамотност на клиентите – важен фактор за успешна дигитализация на банките

Зависимост между цените на производство и инфлацията при хранителните продукти в България

Икономически политики на Европейския съюз – координираност или несъгласуваност?

Влияние на разходите за образование върху икономическия растеж

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев – зам. главен редактор
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Тодор Кръстевич

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Университет Валахия, Търговище (Румъния)
Проф. д-р Кен О'Нийл – Университет Ълстер (Великобритания)
Проф. д-р Ричард Торп – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев (Украйна)
Доц. д-р Мария Стефан – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Анисоара Дунка – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Владимир Климук – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар – д-р Росица Проданова
Стилов редактор – Анка Танева
Превод на английски език – ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Петър Тодоров

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
☎ (+359) 889 882 298
Д-р Росица Проданова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg

Отпечатването на списанието за 2022 г. се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд “Научни изследвания” – Договор ДНП № КП-06-НПЗ-69 по конкурс “Българска научна периодика – 2022 г.”

© Академично издателство „Ценов” – Свищов
© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXV, КНИГА 1 – 2022

СЪДЪРЖАНИЕ

Стоян Проданов, Димитрина Проданова

Покритие на България с местни инициативни групи –
териториален анализ /3

Ренета Димитрова

Финансовата грамотност на клиентите – важен фактор за успешна
дигитализация на банките /24

Лъчезар Борисов

Зависимост между цените на производство и инфлацията при
хранителните продукти в България /36

Росица Проданова, Димитър Костов

Икономически политики на Европейския съюз – координираност или
несъгласуваност? /48

Рая Драгоева

Влияние на разходите за образование върху икономическия растеж /59